

Od narodzin, przez rozbite, do zjednoczenia – Polska piastowska od X do XIII wieku. Materiały dydaktyczne dla nauczycieli i uczniów szkół średnich

Od połowy X wieku do ostatnich lat XIII stulecia kolejni przedstawiciele dynastii piastowskiej budowali, rozszerzali, podnosili z upadku, a następnie dzielili i starali się zjednoczyć państwo polskie. Byli wśród Piastów monarchowie wspaniali i mierni. Jedni dobrze, inni fatalnie zapisali się w historii. Wielki wpływ na ich działania wywierały wybitne kobiety, często przewyższające mężów lub synów swymi zdolnościami i horyzontami politycznymi. Dzieje książąt i księżnych oraz ich poddanych składają się na opowieść o początkach państwowości polskiej.

Pierwsze wieki polskiego średniowiecza to czas, gdy ziemie między Odrą i Bugiem, między Bałtykiem a Karpatami i Sudetami żmudnie dołączały do cywilizacji zachodniej. Budowę relacji z resztą kontynentu umożliwiało chrześcijaństwo. Ono kształtowało sposób sprawowania władzy, gospodarkę, kulturę i obyczaje. To dzięki decyzji podjętej w 966 roku przez Mieszka I państwo Piastów zyskało ważnych politycznych partnerów, przyjęło feudalizm, wzbogaciło się o wybitne dzieła sztuki. W kolejnych wiekach coraz bardziej upodabniało się do organizmów Zachodu. Przemiany, które zaszły podczas rozbitcia dzielnicowego, wpłynęły na pojawienie się dążeń zjednoczeniowych, zakończonych sukcesem na początku XIV wieku.

Proponujemy sięgnięcie do artykułów z portalu **HISTORIA: POSZUKAJ**, dotyczących rozmaitych aspektów z dziejów Polski wczesnopiastowskiej i z doby rozbitcia dzielnicowego. Zachęcamy również do skorzystania z innych teksów opublikowanych w zakładkach **WIEDZA** oraz **ŚCIEŻKI HISTORII**.

Niniejszy pakiet składa się z pięciu części oraz propozycji ćwiczeń. Część I omawia wybrane teksty poświęcone narodzinom państwa Piastów. Pragniemy zwrócić uwagę na kulisy powszechnie znanych wydarzeń, na związane z nimi dyskusje współczesnych historyków oraz na wizerunek przeszłości, jaki niosą ze sobą dzieła sztuki z różnych epok. Część II prezentuje artykuły, w których zostały ukazane zdarzenia, postaci i procesy świadczące o tym, że rozbitcie dzielnicowe stanowiło czas wszechstronnego rozwoju ziem polskich. Z kolei część III kieruje do tekstów potwierdzających tezę, że wieki XII i XIII przyniosły księstwom piastowskim wiele klęsk i niepowodzeń. Jesteśmy przekonani, że porównanie dwóch odmiennych obrazów tak ważnej epoki może stanowić inspirację do refleksji, że nic w historii nie jest oczywiste. Zasadniczy cel części IV to wskazanie, że kultura początków państwowości polskiej może poszczycić się wybitnymi dziełami, które – co zaskakuje – cechuje wyjątkowa żywotność. I mamy tu na względzie zarówno przykład utworu kultury niematerialnej, którym jest najstarsza – prawdopodobnie – polska melodia, jak i obiekty, liczące sobie niemal tysiąc lat, które mimo rozmaitych kataklizmów przetrwały do naszych czasów. Część V, jak sądzimy, zachęci do zastanowienia się, jak bardzo Piastom udało się zbliżyć do standardów charakterystycznych dla wiodących państw kontynentu. Czy obyczaje, rozrywki, ale też kontakty osobiste z innymi monarchami czyniły z Piastów równorzędnych członków zachodnioeuropejskiej społeczności? Integralną część pakietu stanowi zestaw ćwiczeń, które zachęcą do zapoznania się z zasobami portalu **HISTORIA: POSZUKAJ**. Proponujemy różne sposoby wykorzystania opublikowanych przez nas materiałów. Sugerujemy przykłady zadań umożliwiających skuteczne powtórzenie materiału i usystematyzowanie wiedzy zawartej w artykułach naszych autorów.

PROPOZYCJE ARTYKUŁÓW

ZMAGANIA Z ZAKONEM KRZYŻACKIM

W rozpoczynającym część I artykule **Gniezno czy Giecz, czyli skąd pochodzi dynastia?** Krzysztof Kowalewski podejmuje ważką kwestię, gdzie znajdowała się pierwsza stolica Polski piastowskiej.

Autor ze znanostw analizuje legendy i przekazy kronikarskie, wspomina o efektach badań archeologicznych oraz relacjonuje dyskusje historyków na ten, zdawać by się mogło, oczywisty temat. W szkicu **Dobrawa. Pierwsza polska księżna** przedstawia z kolei okoliczności polityczne małżeństwa Mieszka I z czeską księżniczką, a także – odwołując się do kronik Thietmara i Anonima zwanego Gallem – opisuje rolę Dobrawy w przyjęciu przez jej męża chrześcijaństwa. Mediewista kontynuuje jednocześnie rozważania na temat usytuowania najdawniejszej siedziby władcy Polan, podkreślając, że ustalenia archeologów wskazują na Ostrów Lednicki. Szkic Krzysztofa Kowalewskiego **Jak Bolesław ołśnił Ottona w Gnieźnie** przynosi barwny opis pamiętnych uroczystości, a zarazem zachęca do zwrócenia uwagi na przesłanie, jakie niosła ze sobą sławna miniatura z „Ewangeliarza cesarza Ottona III”, często podawana jako dowód na plany integracji Europy.

Dzieło malarskie, ale późniejsze o kilka wieków, zainspirowało Magdaleny Łanuszkę do podjęcia tematu kryzysu monarchii wczesnopiastowskiej. Znana historyczka sztuki w artykule **Kryzys państwa Piastów na obrazie Wojciecha Gersona „Kazimierz Odnowiciel wracający do Polski (II)” w Muzeum Narodowym we Wrocławiu** zwraca uwagę, że choć obraz przypominał o katastrofie, która spotkała Polskę, to jednocześnie u schyłku XIX wieku budził nadzieję, że naród może wydobyć się z każdego nieszczęścia. Przeprowadzona przez autorkę drobiazgowa interpretacja pracy Gersona pokazuje, jak można analizować z uczniami malarskie wyobrażenia przeszłości.

Burzliwe początki dziejów Polski skłaniają do zadania pytania o oblicze wczesnopiastowskiej wojskowości. Punktem wyjścia może być niezwykle zabytek opisany w tekście **Szyszak z Polski śladem skandynawskich wojów? Intrygujący zabytek ze zbiorów Muzeum Wojska Polskiego**. Michał Mackiewicz opowiada intrygującą historię hełmu, wyoranego przypadkiem z pola we wsi Olszówka w Wielkopolsce w 1919 roku, i rozważa, czy znalezisko dowodzi wpływów ruskich, czy raczej skandynawskich?

Jedną z największych tajemnic historii Polski, do dziś budzącą namiętne spory, to tematyka dwóch artykułów: Krzysztofa Kowalewskiego **Niesłusznie skazany? Spór biskupa Stanisława z Bolesławem Śmiałym** i Magdaleny Łanuszki **Wyhaftowana legenda świętego Stanisława. Ornat fundacji Piotra Kmity w Muzeum Katedralnym na Wawelu**. Zachęcamy do połączenia analizy historycznej zagadnienia z refleksją na temat jego wykorzystania w propagandzie i sztuce późniejszych epok. Krzysztof Kowalewski charakteryzuje relacje Anonima zwanego Gallem i Wincentego Kadłubka oraz streszcza spory historyków. Magdalena Łanuszka przypomina kanonizację biskupa w 1253 roku i uczczenie jej 250. rocznicy. Autorka opisuje sceny z życia i męczeństwa Stanisława ukazane na jednym z najwybitniejszych dzieł hafciarstwa początku XVI wieku.

Aby nabrać dystansu do własnej historii, dobrze jest czasem spojrzeć na nią oczami obcych. Zaprasza do tego Katarzyna Ogrodnik-Fujcik w szkicu **„Nigdy nie upodobnię się do księcia polskiego Bolesława...” Kosmas w „Kronice Czechów” o Polakach**. Autorka barwnie opowiada, jak ojciec czeskiej historiografii nie szczędził Polakom złośliwości i jak bardzo nie lubił polskich władców. Pomimo to dzieło Kosmasa pozostaje ważnym źródłem do pierwszych wieków państwowości polskiej.

ROZBICIE DZIELNICOWE – LATA ROZWOJU I POMYŚLNOŚCI?

Rozbicie dzielnicowe budzi zazwyczaj bardzo negatywne skojarzenia. Zachęcamy do zastanowienia się, czy słusznie? W rozważaniach na ten temat nie sposób pominąć zagadnienia związanego z rozwojem gospodarczym i społecznym księstw piastowskich. Katarzyna Ogrodnik-Fujcik w artykule **Z Cîteaux do Polski. Działalność cystersów na ziemiach polskich** przypomina genezę i rozwój zakonu tak zasłużonego dla postępu w średniowiecznym rolnictwie i opowiada o początkach zgromadzenia na ziemiach polskich. Ewa Olkuśnik tekstem **Potęga i upadek arcybiskupa Henryka Kietlicza** zwraca uwagę na postać hierarchy i na rolę, jaką odgrywał w sporach pomiędzy Piastami. Autorka przypomina, że zręczna polityka Kietlicza prowadziła do osłabienia władzy świeckiej i wzmocnienia Kościoła, a nadawane przez ksiąząt immunitety przyspieszały przemiany feudalne.

Wiek XIII to dobry czas także dla miast i mieszczaństwa. Krzysztof Kowalewski w artykule ***Gdy Chełmno było wzorem*** podkreśla znaczenie prowadzonej przez zakon krzyżacki akcji kolonizacyjnej. Szczegółowo analizuje aspekty ustrojowe i gospodarcze nadanego Chełmnu przywileju, który posłużył jako wzorzec przy zakładaniu miast nie tylko na ziemiach Krzyżaków, ale i na Mazowszu. Gdy na północy zakon krzyżacki wzrastał w siłę, na południu swój „wielki plan” realizował bohater tekstu Marka Olkuśnika, pod tytułem ***Gospodarz dobry i wesoły. Działalność i rozrywki Henryka Brodatego***. Bodaj najwybitniejszy z trzynastowiecznych Piastów przyczynił się do wszechstronnego rozwoju Śląska i innych ziem, które znalazły się pod jego panowaniem. Jednym z najważniejszych epizodów jego rządów było utworzenie znanego klasztoru Cystersów, o czym pisze Katarzyna Ogrodnik-Fujcik w artykule ***Chwalebne skutki uczty kanclerza Mikołaja. O fundacji klasztoru w Henrykowie i powstaniu „Księgi henrykowskiej”***. Sięgnięcie do tego erudycyjnego szkicu pozwoli przybliżyć uczniom okoliczności powstania dzieła, w którym zostało zapisane najstarsze zdanie w języku polskim.

Ważną cechą wieków średnich była głęboka religijność, objawiająca się i manifestowana na wiele różnych sposobów – często niosących ze sobą korzystne skutki dla gospodarki i społeczeństwa. Temat ten podejmuje w dwóch tekstach Ewa Olkuśnik. Artykuł ***Jadwiga śląska. Księżna niezwyklej pobożności*** opowiada o dokonaniach żony Henryka Brodatego. Nie tylko asceza i żarliwe modlitwy, ale przede wszystkim liczne fundacje kościelne, budowa szpitali, pomoc dla ofiar głodu i powodzi spowodowały, że zmarła w 1243 roku księżna już w 1267 roku została kanonizowana. Artykuł zdobią iluminacje z „Kodeksu Jadwigi” z 1353 roku oraz reprodukcja „Tryptyku z Legendą Świętej Jadwigi” z lat 1430–1440 z Muzeum Narodowego w Warszawie. Ilustracje mogą stanowić punkt wyjścia interpretacji ikonografii hagiograficznej doby średniowiecza. Działalność Bolesława Wstydlwego jest tematem szkicu ***Czego się wstydził książę Bolesław***. Władca, który zasłynął złożonym po zawarciu małżeństwa ślubem czystości, wywarł przemożny wpływ na rozwój ziemi krakowskiej. To jemu Kraków zawdzięcza akt lokacji na prawie niemieckim w 1257 roku.

Być może Bolesław Wstydlwy nie zapisałby się w dziejach tak chwalebnie, gdyby nie jego żona Kinga, córka króla Węgier Béli IV. Artykuł Katarzyny Ogrodnik-Fujcik ***Pod skrzydłami dobrej pani. Księżna Kinga i klasztor Klarysek w Starym Sączu*** przypomina zasługi księżnej, zwłaszcza fundację klasztoru, któremu ziemia sądecka zawdzięczała silny impuls rozwojowy. Postać Kingi – podobnie jak Jadwigi śląskiej – budziła podziw i szacunek w kolejnych wiekach. Nim została kanonizowana przez Jana Pawła II w 1999 roku, była kojarzona przede wszystkim z początkami wydobywania soli w Wieliczce i Bochni, co zauważa Magdalena Łanuszka w niezwykle ciekawym tekście ***Stara księżna na bryle soli. Obraz Jana Matejki „Święta Kinga modląca się pośród sądeckich gór” w Muzeum Żup Krakowskich w Wieliczce***. Autorka skupia uwagę na obrazie, który powstał z okazji 600-lecia Starego Sącza i wskazuje na inne przedstawienia księżnej, co może stanowić zachętę do kolejnej analizy materiałów ikonograficznych.

ROZBICIE DZIELNICOWE – LATA ZAGROZEŃ I UPADKU?

Dla zachowania równowagi z przesłaniem, które niosły ze sobą teksty rekomendowane w poprzedniej części naszego pakietu, proponujemy kilka szkiców wskazujących, że rozbieżności dzielnicowe wiązało się ze zjawiskami skrajnie niekorzystnymi dla dziejów ziem polskich. Nowe zagrożenia zewnętrzne, wrogo usposobieni do Piastów sąsiedzi, pustoszące kraj najazdy zdają się dominować w stereotypowym obrazie czasów podziału.

Poczesne miejsce wśród negatywnych bohaterów tej epoki zajmują Mongołowie. Przede wszystkim niszcząca wyprawa z 1241 roku została utrwalona w tradycji. Nie tracąc z oczu apokaliptycznych bitew pod Turskiem i Chmielnikiem, dramatu Sandomierza i Krakowa oraz śmierci Henryka Pobożnego pod Legnicą, warto przywołać mniej znany epizod stanowiący temat artykułu ***Cuda nad Wrocławiem. Obrona miasta przed Tatarami***. Krzysztof Kowalewski rozważa, z jakich źródeł korzystał Jan Długosz, opisując to wydarzenie. Tekst zachęca do podjęcia z uczniami dyskusji na temat warsztatu

średniowiecznych kronikarzy i współczesnej konieczności weryfikowania ich przekazów choćby przez badania archeologiczne. Szkic Ewy Olkuśnik ***Męczeńska śmierć dominikanów, czyli o najeździe Tatarów na Sandomierz w 1260 roku*** nie tylko opowiada o kolejnej klęsce zadanej przez Mongołów, ale przypomina krótko początki obecności dominikanów w Polsce i podkreśla znaczenie wzniesionej przez nich w Sandomierzu świątyni romańsko-gotyckiej. Świadectwem żywotności tradycji męczeństwa zakonników jest ilustrująca tekst reprodukcja osiemnastowiecznego obrazu, przypisywanego Karolowi de Prevotowi, z kaplicy Błogosławionego Sadoka i 48 towarzyszy w kościele Świętego Jakuba w Sandomierzu.

Warto pamiętać, że Polacy w czasach rozbitcia dzielnicowego nie tylko obcym zawdzięczali liczne porażki i nieszczęścia. Nasi przodkowie sami sobie wyrządzili niemało krzywd i dopuścili się strasznych niegodziwości. Nie stanowili jednak na tym polu wyjątku. Dzieje wielu europejskich dynastii pełne są zbrodni, zdrad i podstępów. Na ziemiach polskich wyjątkowo złą sławą okrył się bohater artykułu Ewy Olkuśnik, pod tytułem ***Bolesław Rogatka. Czarna owca piastowskiej dynastii***. Syn Henryka Pobożnego, wnuk Henryka Brodatego roztrwonił dzieło ojca i dziada, przyczynił się do upadku monarchii Henryków śląskich, utracił ziemię lubuską – „klucz Królestwa Polskiego”, boleśnie dał się we znaki krewnym.

Pod koniec rozbitcia dzielnicowego starania o zjednoczenie Polski podjął, jako jeden z pierwszych, książę wielkopolski Przemysław II. Panowanie władcy nie było szczęśliwe. Na jego dokonaniach długim cieniem kładzie się ponura zbrodnia, o którą go posądzano. Tę prawdziwie kryminalną historię relacjonuje Krzysztof Kowalewski w artykule ***Zagadkowe zabójstwo księżnej małżonki***, poświęconym tajemniczej śmierci księżnej Ludgardy w 1283 roku. Choć ambitny Piast w 1295 roku zwieńczył swe skronie koroną królewską, to nie cieszył się nią długo. Po kilku zaledwie miesiącach padł ofiarą spisku. Kulisy działań księcia i okoliczności jego śmierci przybliży Marek Olkuśnik w szkicu ***Koronacja Przemysław II. Początek zjednoczenia Polski***. Autor podkreśla, jak trudno było przezwyciężyć podział państwa, jakie przeszkody wewnętrzne i zewnętrzne wymagały pokonania.

KULTURA ZIEM PIASTOWSKICH

Już w pierwszych wiekach panowania Piastów znajdujemy dzieła przynoszące chlubę władcom i społeczeństwu. Proponowane w poprzednich częściach skryptu artykuły kierowały uwagę na zabytki architektury, jak palatium na Ostrowie Lednickim i klasztory Cystersów, podkreślały znaczenie najdawniejszych kronik – Anonima zwanego Gallem i Wincentego Kadłubka, przypominały o wadze źródłowej obiektów ikonograficznych. Katalog najznamienitszych dzieł kultury polskiej XI–XIII wieku jest znany. W tej części chcemy zaproponować przyjrzenie się mniej oczywistym przykładom. Karolina Szurek w artykule ***„Oj, chmielu, chmielu”. Najstarsza polska melodia*** wskazuje, że popularna niegdyś pieśń weselna, choć zapisana dopiero w II połowie XIX wieku, liczy sobie ponad tysiąc lat i prawdopodobnie stanowi najstarszą polską melodię! Autorka analizuje utwór, przytacza jego tekst i nuty, a dołączony link zachęca do odsłuchania pieśni.

Tekst Anny Knapiek ***Kielich pełen tajemnic. Historia kielicha św. Wojciecha ze zbiorów Muzeum Archidiecezjalnego w Gnieźnie*** umożliwia pokazanie uczniom, ile wyzwania stoi przed badaczami pragnącymi odtworzyć dzieje nawet skromnych obiektów. Więcej tu znaków zapytania niż pewnych odpowiedzi. Archeolożka prowadzi czytelnika przez labirynt hipotez dotyczących kolejnych, rozciągniętych na kilka stuleci, etapów tworzenia omawianego zabytku i przybliża jego dramatyczną historię. Czy księga zawierająca zapis obrzędów liturgii rzymskiej to dowód na polityczną intrygę, która skłoniła Mieszka II do interwencji zbrojnej w Cesarstwie? Sugeruje to Paulina Pieńkowska szkicem ***Kodeks Matyldy. Utwór muzyczny przyczyną wojny?*** Postawione pytania autorka pozostawia bez jednoznacznej odpowiedzi, podkreśla jednak, że znajdujący się w „Kodeksie Matyldy” zapis nutowy utworu „Ad celebres rex cēlice”, zapewne najstarszy, który pojawił się na ziemiach polskich, mógł wywrzeć wpływ na narodziny miejscowej tradycji chorałowej.

Nasi książęta sięgali po różne sposoby, by zapewnić sobie zbawienie. Gdy książę Henryk Sandomierski zginął podczas wyprawy przeciwko Prusom, jego ciało złożono w krypcie kolegiaty w Wiślicy. Młodszy brat, Kazimierz Sprawiedliwy zlecił wyjątkową dekorację posadzki kryjącej doczesne szczątki zmarłego. Anna Knapik drobiazgowo opisuje to unikalne dzieło i rozważa jego symbolikę w tekście ***Czy podeptani zostaną zbawieni. Płyta orantów z kolegiaty Najświętszej Panny Marii w Wiślicy***, zwracając przy tym uwagę na religijny wymiar zabytku. Z kolei Katarzyna Ogrodnik-Fujcik akcentuje polityczny kontekst interesującego, choć niepozornego przedmiotu, wykonanego przez złotnika Konrada, a ofiarowanego przez Mieszka Starego opactwu Cystersów w Łądzie. W artykule ***Książę Mieszko funduje. Patena kaliska ze zbiorów skarbcza katedry w Kaliszu*** autorka przypomina postać i ambicje niezłomnego obrońcy zasady senioratu. Szczególne znaczenie dla oceny kultury ziem piastowskich ma zwrócenie uwagi na dzieła rzeźbiarskie. Dla Katarzyny Ogrodnik-Fujcik opowieść o Salomei, żonie Konrada, syna Henryka Pobożnego, stała się punktem wyjścia zaprezentowania losów posagu księżnej. Wybitnej klasy dzieło, pochodzące z końca XIII wieku, zostało zamurowane w XVII wieku, a ponownie ujrzało światło dzienne wskutek radzieckiego bombardowania w 1945 roku. Ekscytującą historię poznamy dzięki szkicowi ***Księżna zamurowana. O cudownym ocaleniu posagu Salomei głogowskiej z kolegiaty głogowskiej – dziś w Muzeum Narodowym w Poznaniu***. Ta sama autorka omawia ciekawy przykład średniowiecznej rzeźby sepulkralnej w artykule ***Książę prawy i pogodnego oblicza. Słów kilka o nagrobku Henryka IV w Muzeum Narodowym we Wrocławiu***. Tekst przybliży dzieje i symbolikę zabytku oraz przypomina postać księcia – poety, mecenasa sztuki, a jednocześnie jednego z tych Piastów, którzy pod koniec XIII wieku pragnęli stanąć na czele zjednoczonej Polski.

PIASTOWIE – EUROPEJCZYCY, CO SIĘ ZOWIE!

W ostatniej części naszego pakietu rekomendujemy wybór artykułów Katarzyny Ogrodnik-Fujcik, która z pasją przedstawia związki Piastów z Europą i analizuje obyczaje panujące na dworach książęcych. Kluczowym zjawiskiem od końca XI do końca XIII wieku były wyprawy krzyżowe. Czy polscy książęta brali w nich udział? Kogo dotyczą pierwsze wzmianki o uczestnictwie Polaków w ruchu krucjatowym? W szkicu ***Polscy krzyżowcy. Piastowie w Ziemi Świętej*** autorka rozważa, czy palma pierwszeństwa należy się Władysławowi Wygnańcowi, Bolesławowi Wysokiemu czy raczej Henrykowi Sandomierskiemu? W każdym razie wydaje się pewne, że nasi władcy, skoncentrowani na co dzień na peryferyjnych problemach, nie zignorowali krucjat. Najprawdopodobniej do Ziemi Świętej dotarł bohater artykułu ***Bolesław Wysoki powraca. Barwne życie najstarszego wnuka Bolesława Krzywoustego***. Syn Władysława Wygnańca, ściśle związany z niemieckim dworem królewskim i cesarskim, wiele podróżował po zachodniej Europie, bawił na Rusi, sławą rycerską okrył się podczas oblężenia Mediolanu. Choć wiele czasu spędził poza rodzinnym Śląskiem, to jego burzliwe panowanie przygotowało grunt pod późniejsze dokonania jego syna Henryka Brodatego. Bolesław Rogatka, wspomniany przez nas w części dotyczącej zjawisk kryzysowych z okresu rozbięcia dzielnicowego, zapisał się w tradycji również jako organizator pierwszego na ziemiach polskich turnieju rycerskiego. Przypomina o tym artykuł ***Bitwy, wytworne zabawy... Turnieje i inne obyczaje rycerskie na średniowiecznym Śląsku***. Przy okazji autorka wnikliwie omawia tradycje turniejowe oraz poddaje analizie poświęcone im wybrane źródła ikonograficzne. Czy ludzie średniowiecza cechowała troska o czystość? W tekście ***Piast w kąpieli, czyli jak to z tą higieną niegdyś bywało...*** zostały przedstawione praktykowane w średniowieczu sposoby zachowania higieny i ich nieoczekiwane konsekwencje. Dbłość o nią nie zawsze bowiem wychodziła Piastom na... zdrowie, czego dowód stanowiła feralna wizyta Leszka Białego i Henryka Brodatego w łaźni podczas pamiętnego zjazdu w Gąsawie w 1227 roku. W losy naszej pierwszej dynastii są wplecione postaci kobiet, które swą energią, ambicją i osiągnięciami mogły zawstydzić niejednego księcia... Poczesne miejsce wśród nich zajmuje bohaterka tekstu ***Dama z charakterem. Małżonka Leszka Czarnego – Gryfina Halicka***. Córka

władcy Sławonii Rościława Rurykowicza, siostra pięknej Kohnuty, matki króla Czech Wacława II, zasłynęła swym odważnym, intymnym wyznaniem, którym skompromitowała małżonka. Później jednak znacząco przyczyniła się do rozwoju ziemi sądeckiej i wywołała spore zamieszanie polityczne, przekazując potężnemu siostrzeńcowi księstwo krakowskie.

PROPOZYCJE ĆWICZEŃ

Podczas sprawdzania wiedzy i kompetencji uczniów oraz samodzielnego powtarzania materiału przydatne będą nie tylko teksty rekomendowane w niniejszym pakiecie, ale również inne materiały z portalu **HISTORIA: POSZUKAJ**, które znajdą Państwo w zakładkach **WIEDZA** i **ŚCIEŻKI HISTORII**. Można z nich skorzystać zarówno podczas nauczania zdalnego, jak i zajęć w szkole.

Tradycyjnie sugerujemy metody proponowane przez nas w innych skryptach przeznaczonych dla nauczycieli i uczniów szkół ponadpodstawowych:

- ♦ Uczniom, pracującym indywidualnie lub w grupach, można polecić wybranie określonej liczby artykułów (na przykład po 5) i przygotowanie na ich podstawie prezentacji lub prac pisemnych, w których omówią oni wybrane teksty i przedstawią wnioski wynikające z ich lektury.
- ♦ Cenną metodą dydaktyczną może być podzielenie uczniów na grupy i polecenie zaprezentowania – przy wykorzystaniu artykułów z naszego portalu – odmiennych opinii na temat wybranych zjawisk oraz zainicjowanie, moderowanej przez nauczyciela, dyskusji.
- ♦ Informacje zawarte w opublikowanych artykułach najczęściej wykraczają poza zakres wymagany w podstawie programowej, ale – dla poszerzenia wiedzy – można zachęcić uczniów do przygotowania projektów poświęconych wybranym tematom, polegających na opracowaniu quizów, krzyżówek lub gier.

Jak badać odległą przeszłość?

Esencję pracy historyka stanowi praca ze źródłami, a podstawową kompetencją, którą kształtują studia historyczne, jest umiejętność wyszukiwania i weryfikowania przekazów źródłowych. Warto przekonać o tym uczniów, wykorzystując zasoby portalu **HISTORIA: POSZUKAJ**. Publikowane przez nas artykuły cechuje bogata oprawa ilustracyjna. Nasi autorzy zadbali również o to, by czytelnik mógł poznać, choćby we fragmentach, źródła pisane – zarówno historiograficzne, jak i aktowe. Proponujemy przeprowadzenie ćwiczenia polegającego na poleceniu uczniom przygotowania wypowiedzi – może być w formie pisemnej lub prezentacja PowerPoint – dotyczącej wybranego tematu (na przykład narodziny państwa, przemiany gospodarczo-społeczne w dobie rozbitcia dzielnicowego, „mroczne” sprawy Piastów – w zależności od potrzeb dydaktycznych). Uczniowie zapoznając się z artykułami z portalu **HISTORIA: POSZUKAJ**, powinni wskazać źródła przywołane przez autorów i przedstawić je w swej wypowiedzi. Może być to ciekawy wstęp do zwrócenia uwagi na znaczenie analizy źródeł w pracy historyka. Z pewnością interesujące okaże się zestawienie wniosków, które wynikają z konfrontacji źródeł pisanych, archeologicznych czy ikonograficznych.

Biblia pauperum – nie tylko dla ludzi średniowiecza

W wiekach średnich tylko nieliczni opanowali trudną sztukę pisania i czytania. Stąd wielkie znaczenie malarstwa, grafiki i obiektów kultury materialnej. Także dziś należy z nich korzystać, chcąc poznać przeszłość. Analiza takich przedstawień może skłonić do odkrywania treści, które zazwyczaj umykają naszej uwadze.

- ♦ Proponujemy zadanie uczniom przygotowania wypowiedzi dotyczącej wybranych obiektów – na przykład wspominanych w rekomendowanych przez nas tekstach: „Tryptyku z legendą świętej Jadwigi” z Muzeum Narodowego w Warszawie, iluminacji z „Kodeksu Jadwigi” lub nagrobka księcia Henryka Probusa z Muzeum Narodowego we Wrocławiu.

- ♦ Nasi autorzy (zwłaszcza Magdalena Łanuszka) zwrócili uwagę, jak wiele wydarzeń polskiego średniowiecza stanowiło inspirację dla artystów tworzących w kolejnych wiekach. Ornat fundacji Piotra Kmity, obrazy Wojciecha Gersona czy Jana Matejki – z natury rzeczy niebędące źródłami do dziejów Piastów – mogą stanowić punkt wyjścia pracy polegającej na przygotowaniu przez uczniów wypowiedzi dotyczącej kształtowania wizerunku piastowskiej przeszłości przez twórców późniejszych epok.

Jedno rozbieżenie – dwie interpretacje

Uczniowie często bywają zaskoczeni, uświadamiając sobie, jak trudno sformułować jednoznaczną ocenę ważnego, powszechnie znanego wydarzenia czy zjawiska. Warto utrwalić to przekonanie, jako że w przeszłości, tak jak i współcześnie, nic nie jest proste i jednoznaczne. Rozbieżenie dzielnicowe, jak mało który okres, znakomicie nadaje się do konfrontacji odmiennych opinii.

- ♦ Proponujemy zachęcenie uczniów do przeprowadzenia obszernej dyskusji na temat blasków i cieni tej epoki. Solidną podstawą mogą być zarówno artykuły rekomendowane w niniejszym skrypcie, jak i inne opublikowane na portalu **HISTORIA: POSZUKAJ**. Podczas moderowanej przez nauczyciela dyskusji uczniowie powinni zwrócić uwagę na aspekty polityczno-ustrojowe, zagrożenia zewnętrzne, przemiany gospodarcze, społeczne i kulturalne. Przedstawiane przez uczniów opinie i wnioski można zestawić w formie czytelnej tabeli.

Epoka chodzących ideałów

Średniowiecze wysoko stawiało poprzeczkę ówczesnym Europejczykom. Skoro głównym celem człowieka miało być zasłużenie na zbawienie i szczęśliwe życie wieczne, należało się wykazać odpowiednimi cnotami. Ideały: ascety, władcy, rycerza, pobożnej i dbającej o poddanych monarchini wyznaczały najbardziej pożądane drogi życiowe. Ich ślady napotykamy w wielu artykułach zamieszczonych na portalu **HISTORIA: POSZUKAJ**.

- ♦ Proponujemy zachęcenie uczniów do lektury naszych tekstów i wyszukanie cech, które były uważane za szczególnie wartościowe dla odgrywania poszczególnych ról społecznych. Ćwiczenie to można przeprowadzić, dzieląc uczniów na grupy badawcze, z których każda otrzyma zadanie przygotowania prezentacji dotyczącej danego wzorca osobowego. Przedstawienie prezentacji można przeprowadzić w formie moderowanej dyskusji, podczas której członkowie grup będą konfrontowali efekty swej pracy.
- ♦ Warto polecić uczniom, by śledząc kolejne „ideały”, zwrócili uwagę, jakimi sposobami nagłaśniano w średniowieczu zasługi bohaterów; jak chwalili (lub potępiali) ich kronikarze, co eksponowano w źródłach ikonograficznych.

NOTATKI

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

This image shows a full page of white paper with horizontal dotted lines, resembling notebook paper. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There is no handwriting or other markings on the paper.